

politycznej obozu narodowego, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1989; M. Kiwior-Filo, *Droga włoskiego nacjonalizmu do nacjonalifaszyzmu*, [w:] *Ideologie, doktryny i ruchy narodowe. Wybrane problemy*, S. Stępień (red.), Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2006; J.G. Kellas, *The Politics of Nationalism and Ethnicity*, Macmillan Press LTD, London 1998; A. Lew, *Fascynacja czy akceptacja? Włoski faszyzm w poglądach Władysława Jabłonowskiego (1922–1939)*, [w:] *Narodowa Demokracja XIX–XXI wiek. Dzieje ruchu politycznego. Księga pamiątkowa poświęcona pamięci profesora Romana Wapińskiego (1931–2008)*, t. 1, T. Sikorski, A. Wątor (red.), Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2012; P. Łubiński, *Faszyzm*, [w:] *Vademecum bezpieczeństwa*, O. Wasiuta, R. Klepka, R. Kopeć (red.), Wydawnictwo Libron, Kraków 2018; M. Podstawski, *Faszyzm jako uosobienie mitu rewolucji czyli o modernistycznych strategiach społecznej suwerenności*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2012.

FORMACJE OBRONY CYWILNEJ – podstawowe jednostki organizacyjne realizujące zadania → **o b r o n y c y w i l n e j** [t. 3] (OC). Formacje są powoływane w drodze rozporządzenia przez ministrów oraz na mocy zarządzenia przez szefów obrony cywilnej województwa, powiatów i gmin, z jednoczesnym uwzględnieniem skali występujących → **z a g r o ż e ń** [t. 4], rodzaju formacji, ich przeznaczenia, stanu osobowego, a także organizacji wewnętrznej. Formacje mogą być tworzone również przez pracodawców.

Szefowie OC, powołując formacje OC, powinni wykorzystać instytucje i firmy, których profil działalności jest tożsamy z zadaniami poszczególnych formacji. Do realizacji zadań OC są zatem włączane jednostki ochotniczej straży pożarnej, inspekcje, stráže oraz pozostałe jednostki organizacyjne, dysponujące specjalistycznym sprzętem oraz kadrami przygotowanymi do podejmowania działań w trakcie usuwania skutków zdarzeń nadzwyczajnych. W sytuacjach nadzwyczajnych, np. w stanie klęski żywiołowej, formacje muszą osiągnąć gotowość do działania w czasie kilkunastu godzin. Oprócz spełnienia wymogu profesjonalnego wyszkolenia i wyposażenia formacje OC mają służyć jako wsparcie w działaniach służb ratowniczych.

Ważne, aby zasoby sprzętowe dla potrzeb formacji OC z uwzględnieniem normatywu nie były przewidziane jedynie w przypadku ewentualnego zewnętrznego → **z a g r o ż e n i a b e z p i e c z e ń s t w a** [t. 4] państwa i groźby wybuchu konfliktu militarnego. Zgodnie z obowiązującymi aktami urzędowymi Szefa Obrony Cywilnej Kraju zasoby powinny

być wykorzystywane w normalnych warunkach funkcjonowania państwa, w trakcie codziennych działań ratowniczych, a także w razie zagrożeń wymagających uruchomienia procedury udzielenia konkretnej pomocy humanitarnej. Zasoby OC w czasie → wojny [t. 4] nie powinny różnić się od unormowań funkcjonujących na co dzień. Niemniej jednak warto zauważyć, iż zadania OC w czasie pokoju i wojny znacznie się od siebie różnią, dlatego też zasoby sprzętowe również powinny ulec zróżnicowaniu, adekwatnie do realizacji poszczególnych zadań w określonym stanie zagrożenia. Najlepiej zorganizowanymi, najbardziej efektywnymi w swoich działaniach i w zasadzie jedynymi czynnie działającymi formacjami OC są ochotnicze straże pożarne, co potwierdziły wyniki raportu Najwyższej Izby Kontroli, sporządzonego w 2011 i 2018 r.

Wśród formacji wyróżnia się oddziały przeznaczone do wykonywania zadań ogólnych lub specjalnych oraz inne jednostki tych formacji. Formacje do zadań ogólnych są podstawowymi formacjami terenowymi oraz podstawowymi formacjami zakładowymi w zakładach niestwarzających zagrożenia skażeniem substancjami niebezpiecznymi. Są również podstawowymi formacjami, które wspomagają formacje specjalistyczne w zakładach cechujących się wysokim ryzykiem zagrożenia skażeniem. Formacje do zadań ogólnych realizują czynności pomocnicze, wspierające wykonywanie zadań przez służby i formacje przeznaczone do zadań specjalistycznych oraz inne służby i instytucje. Do czynności tych zalicza się: obsługę środków zaciemnienia; doraźne grzebanie zmarłych; → p i e r w s z ą p o m o c [t. 3] medyczną; przygotowanie i organizowanie schronów; dostarczanie doraźnych pomieszczeń i zaopatrzenia; doraźną pomoc w przywróceniu i utrzymaniu porządku w strefach dotkniętych kłóskami; pomoc w ratowaniu dóbr koniecznych do przetrwania; odbudowę awaryjnych ujęć wody; ochronę płodów rolnych, produktów żywnościowych, zwierząt gospodarskich i pasz; dodatkowe rodzaje działalności, niezbędne dla wypełnienia któregoś z zadań protokołów dodatkowych do konwencji genezyjskiej, w tym planowanie i prace organizacyjne.

Formacje do zadań specjalnych bazują na działalności ochotniczych straży pożarnych, włączonych do Krajowego Systemu Ratowniczo-Gaśniczego (KSR-G), i innych lokalnych organizacjach pozarządowych, a także na specjalistycznych podmiotach komunalnych. Formacje przeznaczone

do realizacji zadań specjalistycznych to formacje profesjonalne, w pełni wyposażone, pozostające w natychmiastowej gotowości do działania, zarówno w gotowości obronnej państwa czasu → k r y z y s u, czasu wojny, jak i w miarę możliwości w stałej gotowości obronnej państwa.

Najbardziej charakterystycznymi rodzajami formacji specjalistycznych OC są formacje następujących rodzajów ratownictwa: chemicznego i ekologicznego, medycznego, technicznego, wodnego, wysokościowego oraz komunalnego.

Działania formacji ratownictwa chemicznego i ekologicznego polegają w głównej mierze na: rozpoznaniu i zabezpieczeniu miejsca zdarzenia oraz wyznaczeniu strefy zagrożenia; próbie identyfikacji zagrożenia; ewakuacji poszkodowanych i zagrożonych ludzi oraz zwierząt poza strefę zagrożenia; ostrzeganiu i alarmowaniu o zagrożeniu, a także informowaniu o zasadach właściwego postępowania; przeprowadzaniu pomiarów za pomocą dostępnych przyrządów; redukcji skutków wycieku substancji ropopochodnych; rozmieszczaniu kurtyn wodnych; dekontaminacji wstępnej ludzi na granicy strefy zagrożenia przy użyciu dostępnego sprzętu; udzielaniu kwalifikowanej pierwszej pomocy poza strefą zagrożenia; współdziałaniu z innymi podmiotami ratowniczymi, zwłaszcza ze specjalistycznymi grupami ratownictwa chemiczno-ekologicznego → P a ń s t w o w e j S t r a ż y P o ż a r n e j [t. 3] i wojskowymi zespołami ratownictwa chemicznego. Formacja składa się z komendanta oraz pozostałych członków legitymujących się uprawnieniami ratownika: chemicznego (18 osób), chemicznego z dodatkowym przeszkoleniem w zakresie zagrożeń czynnikami masowego rażenia – CBRN (6 osób), materiałów wybuchowych (6 osób), ochrony radiologicznej (6 osób), w zakresie transportu i magazynowania towarów niebezpiecznych oraz konstrukcji opakowań (6 osób), z zakresu kwalifikowanej pierwszej pomocy (18 osób), a także z uprawnieniami do obsługi pojazdów i sprzętu specjalistycznego, stanowiących wyposażenie formacji (6 osób).

Formacje ratownictwa medycznego realizują działania ratownicze w razie nieobecności zespołu ratownictwa medycznego, jeśli nie jest możliwe wykorzystanie personelu jednostek → o c h r o n y z d r o w i a [t. 3] (np. jeśli niemożliwe jest dotarcie do poszkodowanych znajdujących się w strefie zagrożenia) oraz w trakcie zdarzenia masowego. Do zakresu

obowiązków formacji ratownictwa medycznego należą głównie: udzielanie kwalifikowanej pierwszej pomocy poprzez rozpoznanie u osób poszkodowanych stanu nagłego zagrożenia zdrowotnego oraz dokonywanie segregacji pierwotnej lub udział w segregacji wtórnej; wykorzystanie technik i sprzętu niezbędnego do ratowania życia i zdrowia, z uwzględnieniem rodzaju, skali, miejsca zdarzenia oraz liczby poszkodowanych; zapewnienie ciągłości procedury ratowania osób znajdujących się w stanie nagłego zagrożenia zdrowotnego w miejscu zdarzenia. W ramach kwalifikowanej pierwszej pomocy ratownicy formacji zajmują się: tamowaniem krwotoków zewnętrznych i opatrywaniem ran; unieruchomieniem złamań i podejrzeń złamań kości oraz zwichnięć; ochroną przed wychłodzeniem lub przegrzaniem poszkodowanych; resuscytacją oddechowo-kръżeniową; prowadzeniem wstępnego postępowania przeciwwstrząsowego; stosowaniem tlenoterapii biernej; ewakuacją z miejsca zdarzenia osób w stanie nagłego zagrożenia zdrowotnego; prowadzeniem segregacji pierwotnej, a także wsparciem psychicznym osób w stanie nagłego zagrożenia zdrowotnego. W skład formacji wchodzi: komendant; członkowie grupy z uprawnieniami ratownika (6 osób) oraz ratownicy uprawnieni do obsługi pojazdów i sprzętu specjalistycznego, jakimi dysponuje grupa (3 osoby).

Do obowiązków formacji ratownictwa technicznego w zakresie specjalistycznym należą przede wszystkim: wykonywanie zadań określonych dla ratownictwa technicznego w zakresie podstawowym; rozpoznanie i identyfikacja zagrożenia; zabezpieczenie strefy działań ratowniczych poprzez wyznaczenie i oznakowanie strefy zagrożenia; włączanie lub wyłączanie instalacji, urządzeń i mediów zapewniających → b e z p i e c z e ń - s t w o [t. 1] osób poszkodowanych i ratowników; priorytetowe wykonanie czynności umożliwiających dotarcie i dostęp do zagrożonych lub poszkodowanych osób wraz z udzieleniem im kwalifikowanej pierwszej pomocy oraz ewakuacją poza strefę zagrożenia; organizowanie przejść, dojazdów i dojazdów do osób zagrożonych lub poszkodowanych wraz z usuwaniem przeszkód ograniczających dostęp do nich i utrudniających wykonanie medycznych działań ratowniczych; ewakuacja zagrożonych i poszkodowanych zwierząt poza strefę zagrożenia; ocena rozmiarów powstałego zagrożenia i prognozowanie jego rozwoju; oświetlenie miejsca zdarzenia

i jego zabezpieczenie przed osobami postronnymi oraz wykonywanie innych czynności na rzecz zabezpieczenia logistycznego; włączanie lub wyłączanie instalacji i urządzeń mających wpływ na rozmiar strefy zagrożenia; stabilizowanie lub przenoszenie konstrukcji, instalacji i urządzeń, a także części obiektów oraz przeszkód naturalnych i sztucznych w celu zlikwidowania lub ograniczenia zagrożenia dla osób, zwierząt, środowiska, infrastruktury i innego mienia. Formacje tego typu składają się z dowódcy formacji, 54 ratowników (30 z uprawnieniami hakowego oraz 18 z uprawnieniami do obsługi pojazdów i sprzętu będących na wyposażeniu grupy).

Formacje ratownictwa wodnego, realizując zadania z zakresu ratownictwa wodnego, zajmują się: rozpoznaniem i oceną zagrożenia dla życia i zdrowia; niesieniem pomocy tonącym (także na akwenach zalodzonych), poprzez dotarcie do poszkodowanych lub zagrożonych ludzi oraz udzielenie im kwalifikowanej pierwszej pomocy, a także przekazanie poszkodowanych poza strefę zagrożenia zespołom → Państwowe Ratownictwa Medyczne [t. 3]; ratowaniem życia ludzi na wodach powodziowych poprzez dotarcie do poszkodowanych lub zagrożonych osób oraz udzielenie im kwalifikowanej pierwszej pomocy i ewakuację poza strefę zagrożenia; zabezpieczeniem działań ratowniczych na lodzie oraz innym obszarze wodnym, zapewniając asekurację ratowników; ewakuacją ludzi i zwierząt z terenów zalanych, kry lodowej, obszaru wodnego, łodzi, pojazdów lub obiektów i urządzeń hydrotechnicznych; zabezpieczeniem działań technicznych, chemicznych i ekologicznych polegających na usuwaniu lub minimalizacji zagrożeń na obszarach wodnych, obszarach objętych powodzią i innych zbiornikach wodnych; współdziałaniem z podmiotami uprawnionymi do wykonywania zadań charakterystycznych dla ratownictwa wodnego. Obsadę etatową tejsze formacji tworzą: komendant, członkowie z uprawnieniami ratownika (10 osób); ratownictwa lodowego (3 osoby); ratownictwa na rzekach górskich i wodach szybko płynących (3 osoby); ratownictwa w czasie powodzi (10 osób); sterowania łodziami z napędem silnikowym adekwatnie do wymagań związanych z parametrami łodzi dostosowanej do rodzaju akwenu (dotyczy szkolenia dla podmiotów KSRG i formacji OC posiadających jednostki pływające z napędem silnikowym – 3 osoby).

Zadania formacji OC ratownictwa wysokościowego polegają głównie na: zabezpieczeniu poszkodowanego przed upadkiem z wykorzystaniem liny, pętli do asekuracji i uprząży ewakuacyjnej oraz sprawnej ewakuacji osób, zwierząt i mienia z terenów i miejsc zagrożonych. Ratownictwo wysokościowe jest realizowane przez wszystkie jednostki ratowniczo-gaśnicze Państwowej Straży Pożarnej, jednostki ochrony przeciwpożarowej (jednostki OSP włączone do KSR-G, które zadeklarowały gotowość operacyjną do realizacji wspomnianych zadań oraz spełniają standardy gotowości, wyszkolenia i wyposażenia), a także przez inne podmioty ratownicze, które zadeklarowały gotowość operacyjną. Obsada etatowa formacji składa się z komendanta i 10 ratowników.

Formacja ratownictwa komunalnego składa się z zespołu energetycznego (zajmującego się prowadzeniem akcji ratunkowych w obiektach i rejonach, w których znajdują się uszkodzone lub zniszczone urządzenia energetyczne), zespołu pogotowia wodno-kanalizacyjnego (prowadzącego akcję ratunkową w obiektach i rejonach, w których znajdują się uszkodzone lub zniszczone sieci kanalizacyjne i wodociągowe) oraz z zespołu pogotowia gazowego (odpowiedzialnego za likwidację skutków i zabezpieczenie uszkodzonych sieci, stacji lub urządzeń gazowych). W skład formacji wchodzi: komendant, komendant zespołu energetycznego, sekcja pogotowia energetycznego, kierowca, komendant zespołu wodno-kanalizacyjnego, sekcja pogotowia sieci kanalizacyjnej, kierowca, sekcji usuwania awarii i remontu sieci wodociągowej, kierowca, komendant zespołu gazowego, sekcja pogotowia gazowego oraz jej kierowca.

Ponadto w strukturach OC działają również drużyny wykrywania i alarmowania, a także lotnicza formacja OC, powoływana przez szefa OC województwa – wojewodę, poprzez nadanie przydziałów organizacyjno-mobilizacyjnych personelowi lotniczemu, technicznemu i naziemnemu personelowi zabezpieczającemu aerokluby na obszarze jego działania.

Do obowiązków drużyn wykrywania i alarmowania należą: rozwinięcie posterunku wykrywania oraz alarmowania; utrzymanie stałej łączności z powiatowym ośrodkiem analizy danych i alarmowania; powołanie ze swego składu patroli rozpoznania skażeń; prowadzenie rozpoznania skażeń i rozpoznania ogólnego; prowadzenie obserwacji terenu; pobieranie próbek materiałów skażonych, wstępne określenie rodzaju i stopnia

skażenia oraz przekazywanie tych danych do analiz laboratoryjnych; analiza sytuacji wg danych z rozpoznania; określanie warunków atmosferycznych w przyziemnej warstwie powietrza; alarmowanie zagrożonej ludności za pośrednictwem scentralizowanych systemów i syren alarmowych oraz punktów alarmowania sołectw i zakładów pracy; powiadamianie szefa OC gminy o zagrożeniach i wnioskowanie w sprawie ostrzegania ludności; informowanie o skażeniach, napromieniowaniu, uderzeniach bronią masowego rażenia i innych nadzwyczajnych zagrożeniach ludności szefa OC gminy.

Lotnicza formacja OC zajmuje się: rozpoznaniem dróg, mostów i przepraw, a także stanu ruchu na nich dla potrzeb sił ratowniczych i ewakuacji ludności; prowadzeniem rozpoznania skutków ataków przeciwnika na obiekty przemysłowe, administracyjne, komunikacyjne i skupiska ludności; prowadzeniem rozpoznania ognisk pożarów i kierunków ich rozprzestrzeniania się; patrolowaniem obszarów leśnych i zbiorników wodnych, rurociągów, linii energetycznych wysokiego napięcia, szlaków kolejowych w celu wykrycia ewentualnych uszkodzeń lub pożarów; prowadzeniem akcji informacyjnych (zrzucanie ulotek, podawanie komunikatów za pomocą urządzeń nagłaśniających); ewakuacją rannych i chorych z rejonów zagrożonych (transport tylko w pozycji siedzącej).

W polemikach na temat efektywności funkcjonowania formacji OC zauważa się 2 rozbieżne stanowiska. Zwolennicy radykalnych reform w OC polegających na utworzeniu nowych struktur są zdania, że funkcjonujące formacje nie realizują swoich ustawowych zadań, co więcej, są tworem biurokratycznymi, istniejącymi jedynie w teorii. W myśl takiego poglądu zasadne byłoby zatem utworzenie struktur OC w ministerstwie właściwym do spraw i ściśle powiązanie OC ze strukturami → z a r z ą d z a n i a k r y z y s o w e g o [t. 4]. Oponenti takich rozwiązań twierdzą, iż możliwości Polski nie pozwalają na utworzenie nowej organizacji OC. Nie można realizować zadań z zakresu → o c h r o n y l u d n o ś c i [t. 3] i OC, nie ponosząc żadnych kosztów, a tym bardziej powołać nowoczesnej OC, która nie bazowałaby na działaniach funkcjonujących dotychczas podmiotów państwowych, upoważnionych do wykonywania tego typu zadań. Uwzględniając aktualny stan wykszolenia i wyposażenia, a także biorąc pod uwagę finansowanie zadań, nie wydaje się zasadne tworzenie

formacji OC na okres wojny z możliwością ich wykorzystywania jedynie podczas klęsk żywiołowych. Jest to propozycja nieracjonalna nie tylko ze względów ekonomicznych, ale również dlatego, że na rzecz ochrony ludności i OC działa szereg podmiotów, którym należy nadać obowiązek zadaniowy w czasie wojny pod znakiem OC. Niestety takie rozwiązanie ma też swoje negatywne strony, gdyż organy odpowiedzialne za OC nie realizują wówczas w sposób należyty powinności związanych z tworzeniem i utrzymaniem formacji OC. Ponadto, jak wynika z raportu Najwyższej Izby Kontroli, liczba formacji OC jest nieadekwatna do zidentyfikowanych zagrożeń i z każdym kolejnym rokiem maleje, a wyposażenie istniejących formacji jest niekompletne i w wielu wypadkach przestarzałe, gdyż część sprzętu pochodzi z lat 50. i 60. ubiegłego wieku.

Julia Anna Gawęcka

J.A. Gawęcka, *Włączanie organizacji pozarządowych w struktury Obrony Cywilnej na przykładzie Ochotniczych Straży Pożarnych*, [w:] *Organizacje pozarządowe w zapewnianiu bezpieczeństwa państwa*, B. Pacek, T. Szmidtko, K. Jakubczak-Krawczyńska (red.), Naukowe Wydawnictwo Piotrkowskie, Piotrków Trybunalski 2017; *Wybrane aspekty prawno-organizacyjne Obrony Cywilnej w Polsce*, [w:] *W trosce o bezpieczne jutro. Reminiscencje i zamierzenia*, M. Michalski, A. Bolewski (red.), Wydawnictwo Wyższej Szkoły Bezpieczeństwa w Poznaniu, Poznań 2017; J.A. Grochocka, *Obrona cywilna w Polsce. Stan obecny i możliwe perspektywy rozwoju*, [w:] *Współczesne problemy bezpieczeństwa państwa*, O. Wasiuta, P. Mazur (red.), Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II w Lublinie, Stalowa Wola 2017; Informacja o wynikach kontroli. Ochrona ludności w ramach zarządzania kryzysowego i obrony cywilnej, Departament Porządku i Bezpieczeństwa Wewnętrznego, KPB.430.009.2017 nr ewid. 147/2018/P/17/039/KPB, NIK, Warszawa 2018; Ustawa o powszechnym obowiązku obrony Rzeczypospolitej Polskiej z 21 listopada 1967 r., Dz. U. 1991, nr 113, poz. 491 z późn. zm.; Wytyczne Szefa Obrony Cywilnej Kraju z dnia 3 marca 2014 r. w sprawie normatywów, w zakresie zaopatrywania organów i formacji obrony cywilnej w sprzęt, środki techniczne i umundurowanie niezbędne do wykonywania zadań obrony cywilnej, z uwzględnieniem ramowych struktur organizacyjnych i podstawowych zadań formacji obrony cywilnej, Warszawa 2014.

FORMACJE UZBROJONE – instytucje funkcjonujące w ramach systemu → bezpieczeństwa wewnętrznego państwa [t. 1], które są uprawnione przez prawo tego państwa do stosowania w jego imieniu